

อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์
ปัจฉิมวัย
สันติประชาธรรม ตลอดกาล

เนื่องในโอกาสครบรอบ ๘๓ ปี

๙ มีนาคม ๒๕๕๒

อาจารย์ป่วย อิงภากรณ์ ปัจฉิมวัย

สันติประชาธรรม ตลอดกาล

เนื่องในโอกาสครบรอบ ๘๓ ปี

๙ มีนาคม ๒๕๔๒

ChangeFusion

เครือข่ายจิตอาสา
Volunteer Spirit Network

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike BY-NC-SA 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา นำมาไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

คัดจากหนังสือ ๘๐ ปี อาจารย์ป๋วย ชีวิตและงาน (หน้า ๑๗๖-๑๘๗)

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๒
โทร. ๒๒๔-๑๓๕๐, ๒๒๔-๗๓๕๗,
๖๑๓-๓๘๑๐, ๖๑๓-๓๘๑๑

การประเมินบทบาทของอาจารย์ป๋วย

วิทยากร เชียงกุล ได้ศึกษาและประเมินบทบาทของอาจารย์ป๋วยไว้อย่างน่าสนใจในหนังสือ **ศึกษาบทบาทและความคิด ป๋วย อึ๊งภากรณ์** โดยได้เสนอว่า การประเมินบทบาทของอาจารย์ป๋วยในการมีส่วนเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองไทย น่าจะแยกเป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงแรกในฐานะปัญญาชนนักวิชาชีพหรือข้าราชการ (เทคโนโลยีแคเรต) และช่วงหลังของชีวิตในฐานะปัญญาชนอิสระที่วิพากษ์วิจารณ์ ดังนี้

“ป๋วยเป็นคนที่มีความสามารถสูง มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีทัศนคติทางการเมืองในช่วงก่อนปี ๒๕๑๔ ที่ไม่รุนแรง ทำให้ป๋วยประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานอย่างดี สามารถไต่เต้าจากครอบครัวเชื้อสายจีนที่ค่อนข้างยากจน เป็นข้าราชการชั้นสูงได้ไม่ยาก และเป็นคนที่มียุทธศาสตร์สำคัญในการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในช่วงระยะเวลาดังกล่าวป๋วยก็เช่นเดียวกับปัญญาชนนักวิชาชีพคนอื่น ๆ ที่มีความเชื่อว่าวิชาเศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์เฉพาะที่ควรจะอยู่ในความรับผิดชอบของนักเศรษฐศาสตร์ที่ได้รับการฝึกฝนมาโดยตรงและมีประสบการณ์เท่านั้น” (*Puey 'The Application and Potential Value of Economic to Thailand'* ในหนังสือของ G. William Skinner [ed.] *The Social Sciences and Thailand 1965* หน้า ๑๐๒)

การที่ป๋วยเชื่อว่าเศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจทั้งหมดหรือเกือบจะทั้งหมดได้ ทำให้เขามองสาเหตุหรืออุปสรรคของการพัฒนาสังคมในแง่ของปัญหาทางเศรษฐกิจหรือปัญหาทางเทคนิคล้วน ๆ และดูจะมีทรรศนะเช่นนี้อยู่จนกระทั่งถึงราวปี ๒๕๑๔ การมีทรรศนะเช่นนี้ทำให้เขามีความเชื่อมั่นแรงที่ตีว่างานที่เขาทำในสมัยสุญญัตติและถนอมตอนต้นเป็นงานที่มีประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่จริง ๆ แม้ว่าเขาจะต้องทำงานอยู่ภายใต้รัฐบาลที่ฉ้อฉลก็ตาม

ป่วยเป็นนักวิชาชีพที่มีอุดมคติมั่นคง ต่างกับนักวิชาชีพโดยทั่วไป เป็นคนที่ภูมิใจในความเป็นนักวิชาชีพของตนและพยายามที่จะรักษาจริยธรรมของนักวิชาชีพอย่างเคร่งครัด ครั้งหนึ่งเขาได้กล่าวอย่างเชื่อมั่นและจริงจังว่า “พวกเรานักเศรษฐศาสตร์ในการแสวงหาความจริง และในการปฏิบัติวิชาชีพของเรา ไม่เพียงแต่จะต้องรอบรู้และมีประสิทธิภาพเท่านั้น เราจะต้องซื่อตรง แสดงความซื่อตรง และซื่อตรงพอที่จะสามารถเรียกร้องให้คนอื่นซื่อตรงด้วย” (*Puey, A Siamese For All Seasons*, หน้า ๑๐๒)

ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ ป่วยได้มีส่วนอย่างสำคัญในการสถาปนาวิชาเศรษฐศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์ให้มีความสำคัญอย่างมากจนเป็นพลังที่สำคัญที่มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ป่วยนอกจากจะแนะนำและสอนวิชาเศรษฐศาสตร์แล้ว ยังสนับสนุนส่งคนหนุ่มสาวจากธนาคารชาติ กระทรวงการคลัง ซึ่งต่อมาแตกแขนงไปเป็นหน่วยงานต่าง ๆ อีกมาก และคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ออกไปเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ชั้นสูงในประเทศตะวันตกจำนวนมาก และคนเหล่านี้ได้กลับมา มีบทบาทสำคัญในการเสนอแนวคิด วางแผนกำหนดนโยบาย ปฏิบัติตามนโยบาย ซึ่งทำให้เศรษฐกิจประเทศไทยในช่วงหลังจากมีแผนพัฒนาจนถึงปัจจุบันพัฒนาแบบทุนนิยมที่มีลักษณะพึ่งพาต่างชาติ กระจายทรัพย์สินและรายได้ที่ไม่เป็นธรรม และสร้างปัญหาอื่นตามมามากมาย โดยที่แม้ป่วยจะค่อยเปลี่ยนความคิดไปในทางวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาแนวนี้มากขึ้นนับตั้งแต่ปี ๒๕๑๔-๒๕๑๕ แต่นักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่ที่ป่วยมีส่วนสนับสนุนหรือสร้างขึ้นทั้งทางตรงทางอ้อมยังคงไม่เปลี่ยนแปลง

การกล่าวเช่นนั้น ไม่ได้หมายความว่าป่วยควรจะมีส่วนรับผิดชอบทั้งหมด ในการที่เขาได้มีส่วนสร้างปัญญาชนนักวิชาชีพที่เป็นเครื่องมือของการพัฒนาแบบทุนนิยมทั้งหลายขึ้นมา เพราะในช่วงแรกของชีวิตป่วย ย่อมมองนักวิชาชีพในแง่ดีอย่างช่วยไม่ได้ เพราะตัวป่วยเองก็ได้รับการศึกษา

อบรมมาแบบนั้น ทั้งเขาก็ยังเป็นนักวิชาชีพที่มีอุดมคติและไม่มีความทะเยอทะยาน ดังนั้นนอกจากสิ่งแวดล้อมจะทำให้เขามองโลกและวิชาชีพเศรษฐศาสตร์ในแง่ดีแล้ว ชีวิตส่วนตัวของเขาก็คงมีส่วนทำให้เขามองคนอื่นในแง่ดีหรือในแง่อุดมคติด้วย ดังนั้นไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือรู้ตัวหรือไม่ บทบาทของป่วยจึงเป็นบทบาทในฐานะนักวิชาชีพที่ทำงานรับใช้ระบบทุนนิยมอย่างซื่อตรงนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง จนถึงราวปี ๒๕๑๔ และบทบาทในการสร้างนักวิชาชีพรุ่นหลังให้มาทำงานรับใช้ระบบทุนนิยมต่อมาจนถึงปัจจุบัน

สิ่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสามารถสร้างภาพมายาให้คนรู้สึกว่าเป็นการพัฒนาหรือความเจริญเส้นทางเดียวที่เรามีอยู่และต้องดันดันไปให้ถึง ได้อย่างมีพลังอย่างยิ่ง แม้แต่ปัญญาชนที่ฉลาดและซื่อตรงอย่างป่วยก็ยังถูกรอบงำให้มีความเชื่อดังกล่าวได้เป็นเวลากว่ายี่สิบปี แม้ว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวบางครั้งป่วยก็พบกับเพื่อนว่า เขาต้องเสียเวลาป้องกันไม่ให้รัฐบาลฉ้อฉลจนไม่ค่อยมีเวลาที่จะทำอะไรที่เป็นประโยชน์อย่างจริง ๆ จัง ๆ (*Puey เล่มเดิม หน้า ๓๙*) แต่เขาก็อดทนอยู่ในระบบราชการได้เรื่อยมา ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเขามีความเชื่อโดยลึก ๆ ถึงประโยชน์ของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตะวันตก อีกส่วนหนึ่งก็อาจจะเป็นเพราะเขาเป็นคนมีชีวิตแบบเรียบง่าย สมถะ ไม่มี ความทะเยอทะยาน และเป็นนักปฏิบัตินิยมที่มองสิ่งต่าง ๆ ตามสภาพความเป็นจริง คือเห็นว่าในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ในชีวิต ถ้าพอทำอะไรที่คิดว่า เป็นประโยชน์ และไม่เสียหลักการของตนเองก็ทำไปได้เรื่อย ๆ

การที่ป่วยสามารถอยู่ในระบบราชการตั้งแต่ปี ๒๔๙๒ จนถึงปี ๒๕๑๔ โดยไม่มีความขัดแย้งขั้นแตกหัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะขณะนั้นป่วยยังมองปัญหาจากทรรศนะทางศีลธรรมมากกว่าจะมองอย่างวิพากษ์วิจารณ์ระบบการวิจารณ์ของเขาก็เป็นการวิจารณ์คนชั้นสูงบางคนในแง่ศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งถ้าคนชั้นสูงเหล่านั้นทำหน้าที่หน้าหนายู่ได้ คำวิจารณ์ของป่วยก็ไม่ได้มีพลังมาก

พอที่จะเป็นอันตรายต่อระบบที่ดำรงอยู่ได้ ดังนั้นคนอย่างป๋วยซึ่งเป็นคนชื่อคนดี จึงคงยังมีที่ยืนอยู่ในระบบที่เลว เพราะเขาเป็นประโยชน์มากกว่าที่จะเป็นอันตรายต่อระบบ

แต่บทบาทของป๋วยได้เปลี่ยนไปหลังจากปี ๒๕๑๔ เป็นบทบาทของปัญญาชนนักวิจารณ์ที่เปลี่ยนจากการวิจารณ์เฉพาะในแง่ศีลธรรมเป็นการวิจารณ์ระบบโครงสร้างการเมืองมากขึ้น จริงอยู่ที่ในตัวป๋วยเองอาจจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก เขายังคงเป็นคนดี เป็นนักเสรีนิยมที่รักเสรีภาพประชาธิปไตย เป็นนักมนุษยธรรมอย่างเสมอต้นเสมอปลาย แต่ในแง่ความคิดความอ่านที่วิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นของเขาส่งผลสะท้อนต่อการรับรู้และการตื่นตัวทางการเมืองของคนหนุ่มสาวและประชาชนทั่วไปมากขึ้น ผู้เขียนเห็นว่าบทบาทของป๋วยได้เปลี่ยนไป และเป็นบทบาทที่ก่อให้เกิดความเป็นธรรมมากขึ้นกว่าบทบาทในฐานะนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญของรัฐบาลในช่วงแรกของชีวิตมากนัก

ตัวอย่างงานที่มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นหนึ่ง คือปาฐกถาที่เขาแสดงที่สยามสมาคม ในวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ ปาฐกถานี้เป็นภาษาอังกฤษชื่อว่า ‘The Society of Siam’ (สังคมสยาม) ป๋วยได้พูดถึงสังคมสยามโดยใช้ประโยคที่ว่า “Unfortunately, the society of Siam is in many respects, excessively conformist, superficial and contemptuous of ideals” (น่าเสียดายที่ว่าสังคมสยามในหลาย ๆ แง่ เป็นสังคมที่ว่าจะไร้วัวตามกัน ผิวผินและดูหมิ่นความคิดในเชิงอุดมคติอย่างมากเกินไปจริง ๆ) และวิจารณ์ไว้อีกตอนหนึ่งว่า

“ระบบเผด็จการที่ยาวนาน ได้ทิ้งแผลเป็นที่ลึกสองแผลไว้ในสังคมของเรา เราเกือบลืมความรักในอิสราภาพของเรา ทั้ง ๆ ที่ชื่อของเราคือคำว่าไทยนั้นมีความหมายถึงอิสราภาพที่น่าทะนง เสรีภาพทางสังคมและการเมือง เป็นพืชพันธุ์ที่แบบบาง ซึ่งจะต้องปลูกรักษาและถนอมเลี้ยงด้วยความเอาใจ

ใส่รักใคร่ และความตั้งใจที่เด็ดเดี่ยว เราจะต้องเริ่มต้นเรียนรู้นิสัยที่ดีในการทำลายอำนาจทางการ (authority) เมื่อใดก็ตามที่อำนาจทางการนั้นมีลักษณะพลการ ไม่ให้ความเป็นธรรมและไม่ถูกต้อง

แผลเป็นทางการเมืองอีกแผลหนึ่งในสังคมของเราคือ การรวมศูนย์อำนาจบริหารไว้ที่ส่วนกลางมากเกินไป ทั้งในคณะรัฐมนตรีและระบบข้าราชการ ทั้งพลเรือนและทหาร เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับคนเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ไม่ว่าจะคนกลุ่มนั้นจะฉลาดหรือมีจิตใจเพื่อส่วนรวมเพียงใด คนอื่น ๆ ในสังคมย่อมไม่สามารถได้รับการดูแลเอาใจใส่ที่ดีเพียงพอ” (Puey, *Best Wishes For Asia* 1975, หน้า ๓๒)

อาจารย์ปวยได้กล่าวยืนยันตลอดเวลาว่าไม่ต้องการเป็นนายกรัฐมนตรี แต่กระนั้นท่านก็เป็นเป้าถูกโจมตีจากฝ่ายจารีตนิยมว่าเป็นคนยุยงปลุกปั่นนักศึกษา การที่ท่านถูกกล่าวร้ายป้ายสีว่าเป็นพวกนิยมซ้าย โดยที่พวกหัวเก่าเองก็คงจะรู้อยู่แก่ใจว่า อาจารย์ปวยไม่เชื่อว่าระบบสังคมนิยมจะแก้ปัญหาสังคมไทยได้ แต่เนื่องจากเวลานั้นอาจารย์ปวยเป็นปัญญาชนที่เด่นที่สุด มีโอกาสมากที่สุดที่จะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนให้เป็นผู้นำรัฐบาล ซึ่งหากเป็นไปตามนั้นจะกระทบต่อผลประโยชน์ของพวกจารีตนิยม ดังนั้นจึงต้องลงมือทำลายชื่อเสียงเกียรติคุณของอาจารย์ปวย เพื่อไม่ให้มีโอกาสนำรัฐบาล ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิรูปทางเศรษฐกิจที่พวกเขาเป็นฝ่ายเสียประโยชน์ แม้จะโดยสันติวิธีก็ตาม วิทยากร เชียงกูล ได้กล่าวสรุปว่า

“เมื่อเรามองดูชีวิตของปวยทั้งหมด โดยเปรียบเทียบกับปัญญาชนไทยคนอื่น ๆ โดยเฉพาะในหมู่ปัญญาชนนักวิชาชีพแล้ว เราจะเห็นได้ว่าเขาเป็นปัญญาชนที่มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงและมีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุด ไม่เคยมีปัญญาชนนักวิชาชีพระดับสูงคนไหนที่จะกล้ายอมรับเหมือนอย่างปวยในปี ๒๕๑๒ ว่า เขาควรจะตำหนิตัวเองในฐานะที่เป็นคนหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาแบบเถรตรง ชนิดที่สนใจแต่เฉพาะอัตราความ

เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและมองข้ามปัญหาทางสังคมที่เป็นผลตามมา (Puey, *A Siamese For All Seasons*, หน้า ๑๒๔) แต่การที่ปว้ยไม่สามารถแก้ไขข้อผิดพลาดที่เขาได้มีส่วนสร้างขึ้น ก็เพราะว่ามีคนน้อยคนที่จะเอาใจใส่รับฟังทรรศนะแบบเสรีนิยมก้าวหน้าที่ปว้ยเริ่มแสดงออกตั้งแต่ราวปี ๒๕๑๔ เป็นต้นมา คือชนชั้นสูงก็ไม่ฟังเขาอยู่แล้ว และช่วงหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖-๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ พวกนักศึกษานิยมุชานที่หัวรุนแรงก็ไม่ฟังเขาเช่นกัน...

ภายหลังเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังจากที่ปัญญาชนก้าวหน้าได้ผิดหวังและแตกตัวมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในราวปี ๒๕๒๒-๒๕๒๓ ความคิดของปว้ยในเรื่องการสร้างสังคมประชาธิปไตยโดยสันติวิธีได้รับการหยิบยกมาพิจารณาด้วยความสนใจมากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งประจวบเหมาะกับการฟื้นความสนใจในเรื่องพุทธศาสนาในหมู่ปัญญาชนรุ่นใหม่ที่มีผิดหวังทั้งจากระบบทุนนิยม และทฤษฎีมาร์กซิสต์ แต่ความจริงแล้วทรรศนะเรื่องสันติประชาธรรมที่ปว้ยเสนอตั้งแต่ปี ๒๕๑๖ ก็ยังเป็นเพียงแนวคิดหลวม ๆ ที่มีลักษณะเพื่อฝันเชิงอุดมคติในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งยังต้องการวิพากษ์วิจารณ์ การทบทวน การสานต่อหรือคิดขึ้นใหม่อีกมาก กว่าที่จะปรับปรุงให้มีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริงต่อไป

แม้บทบาทของปว้ยจะยุติลงแล้วตั้งแต่เขาป่วยในปี ๒๕๒๑ แต่เรื่องราวและความคิดของเขาจะยังถูกนำมาเล่าใหม่ ตีความใหม่ ถูกใช้เป็นแบบอย่างหรือบทเรียนจากทั้งฝ่ายจารีตนิยม เสรีนิยม และฝ่ายก้าวหน้าแบบราดิคัล ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันหรือแม้แต่จะขัดแย้งกันด้วยซ้ำไป ฝ่ายจารีตนิยมและเสรีนิยมเลือกที่จะจำและเผยแพร่เรื่องปว้ยในฐานะนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญที่สุดคนหนึ่ง และในฐานะข้าราชการที่ซื่อตรงมากที่สุดคนหนึ่งที่เท่าที่เคยมีมาในประเทศสยามนี้ มากกว่าที่จะอยากจำหรือเผยแพร่ปว้ยในฐานะของปัญญาชนนักอุดมคติที่วิพากษ์วิจารณ์และท้าทายระบบ

ที่ดำรงอยู่ เพราะการทำเช่นนี้จะทำให้พวกเขาได้รับประโยชน์มากกว่า นั่นก็คือพวกเขาสามารถที่จะโฆษณาปวดยให้เป็นตัวอย่างเพื่อที่ปัญญาชนนักวิชาชีพรุ่นหลังจะได้ทำงานด้วยความขยันขันแข็งและไม่คิดโกง เพื่อให้ระบบสังคมแบบที่เป็นอยู่ดำรงอยู่ได้ต่อไป ขณะที่ฝ่ายก้าวหน้าจะมองและอยากเผยแพร่ปวยในส่วนที่เขาเป็นนักวิพากษ์วิจารณ์ทำลายระบบสังคมมากกว่า

ผู้เขียนเห็นว่าการศึกษাপวดยน่าจะต้องทำอย่างวิพากษ์โดยคำนึงถึงประวัติศาสตร์การเมืองสังคมอย่างรอบด้าน โดยมองทั้งด้านจุดแข็ง จุดอ่อน ในแต่ละช่วงในแต่ละประเด็น และน่าจะเป็นการศึกษาที่มีเป้าหมายกว้างกว่า การเชิดชูตัวบุคคล หากควรเป็นไปเพื่อนำความคิดของปวยไปคิดต่อไป ผลักดันต่อ ทำให้อุดมคติของปวยก้าวไปในการสร้างสังคมสันติประชาธรรม โกล้เคียงความเป็นจริงขึ้น”

หลักการประจำใจของอาจารย์ปวย

“อาจารย์ปวยเป็นผู้ที่ให้ความสนใจกับเรื่องบุคลากรมากที่สุดคนหนึ่ง ท่านเป็นคนเอาใจใส่ดูแลตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ คือระดับบุคคล ไม่ว่าจะเป็นคนทำงานให้ท่าน เช่น เป็นพนักงานขับรถ เป็นนักการ ภารโรง คนที่เป็นลูกน้อง ลูกศิษย์ เป็นเพื่อนร่วมงาน เป็นคนรู้จักกัน และในท้ายที่สุดคนทั้งหมด คนในสังคม อาจารย์ปวยได้อุทิศเวลาใช้ความคิดใช้ความพยายามช่วยให้คนได้พัฒนาและช่วยสร้างคนเพื่อให้พัฒนาประเทศ ท่านสนใจที่จะมีบทบาทในเรื่องการศึกษาทั้งในฐานะที่เป็นคนปกติ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และภายหลังในฐานะอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกจากนี้ในฐานะนักการศึกษา ก็ยังเข้าไปร่วมในการกำหนดนโยบายการศึกษาของชาติ รวมทั้งคิดค้นวิธีการใหม่ ๆ เช่น ติดต่อกับผู้มีเงิน

จากธนาคารโลกมาให้กู้ เพื่อพัฒนาการศึกษาไทย เป็นต้น แสดงถึงความสนใจและการเห็นคุณค่าในเรื่องคนของอาจารย์ป่วย

ถ้าจะศึกษาเรื่องอาจารย์ป่วยให้กระชับรวดเร็วให้ได้คุณค่าสูงสุด น่าจะศึกษาไปที่ความคิดหรือหลักธรรมที่อยู่ในใจอาจารย์ป่วย ทำนองเดียวกับที่แม้เราไม่สามารถจะพบพระพุทธเจ้าได้ แต่เราศึกษาหลักธรรมของพระพุทธเจ้าจะเกิดประโยชน์มาก หรือพระที่มีความสามารถสูงเป็นที่เคารพนับถือ เป็นที่ศรัทธา ไม่ว่าจะเป็นท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านปัญญาอันหมกขุ หรือปัจจุบันที่เป็นที่เคารพนับถือมากคือ ท่านพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ซึ่งเป็นอัจฉริยะทางด้านธรรม มีความรอบรู้ ความคิด ความเข้าใจ กระจ่างมาก ท่านเป็นพระที่มีวัตรปฏิบัติที่น่าเคารพเลื่อมใสมาก แต่ว่าเราจะได้ประโยชน์จากท่านมากที่สุดก็จากธรรมะของท่าน ดังนั้นในการเขียนถึงอาจารย์ป่วยถ้าจะให้ได้ประโยชน์สูงสุดน่าจะพยายามเข้าใจในหลักธรรมที่อาจารย์ป่วยยึดถือปฏิบัติ ซึ่งสามารถรวบรวมมาจากข้อเขียนของอาจารย์เองได้ กล่าวคืออาจารย์ป่วยเริ่มต้นจากการใฝ่หาธรรมหรือหลักการบางอย่างที่จะช่วยการพัฒนาคนและพัฒนาสังคม

เนื่องจากอาจารย์ป่วยคิดเรื่องคน เห็นคุณค่าของคน แต่มองคุณค่าของคนในฐานะเป็นองค์ประกอบของสังคมดังที่ได้กล่าวแล้ว ฉะนั้นอาจารย์จึงใฝ่หาธรรมตัวนี้และไปพบธรรมข้อนี้ในคริสต์ศาสนา ซึ่งพูดถึงความสำคัญและคุณค่าของ (๑) ความจริง (๒) ความงาม และ (๓) ความดี แต่อาจารย์ป่วยมาขยายความเอาเองว่า ความจริงหมายถึงอะไรก็ตามที่เป็นสิ่งที่เป็นจริงไม่ว่าจะทางโลกหรือทางธรรม ไม่ว่าจะทางวัตถุหรือทางจิตใจ ถ้าเป็นความจริงและเป็นสิ่งที่มีค่า ซึ่งดีความไปถึงเรื่องการค้นพบความเป็นจริงทางวิทยาศาสตร์และทางสังคมศาสตร์ ทางวัตรธรรมและจริยธรรม ความงามเป็นธรรมชาติของคนที่จะชอบจะเห็นความงาม ความงามไม่ใช่ความสวย แต่ลึกซึ้งกว่าความสวย ไม่ว่าจะ เป็นความงามที่เห็นด้วยตา

ความงามที่สัมผัสด้วยมือ ความงามที่ได้ยินด้วยหู หรือว่าความงามที่สัมผัสด้วยใจ ศิลปะก็เป็นความงาม วัฒนธรรมก็เป็นความงาม ความซื่อสัตย์ สุจริตก็เป็นความงาม ในความหมายอาจารย์ปวย ความงามมีความหมายกว้าง เป็นสิ่งจรรโลงใจ คำว่าความงาม ทำให้เรารู้สึกจิตใจเบิกบาน ชุ่มชื่น ส่วนความดีนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีคุณค่าและอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข ความดีต่อตนเอง ต่อคนอื่น ต่อส่วนรวม นี่คือหลักธรรม ๓ สิ่งที่อาจารย์ปวยค้นพบในศาสนาคริสต์ ซึ่งท่านเห็นว่าดี เข้าใจง่าย ลึกซึ้งจับใจ และอาจารย์ปวยก็ถือเป็นหลักที่จะปฏิบัติด้วย

วิธิต่อของอาจารย์ปวย คือ คิดต่อไปว่า เราทำอย่างไร ให้ความจริง ความงาม และความดีเกิดขึ้นมาก ๆ และส่งเสริมกันได้มาก ๆ ก็ไปค้นหาอีก มาค้นหาในศาสนาพุทธพบหลักธรรมหลายข้อ แม้อาจารย์ปวยไม่ใช้หลักปฏิบัติธรรมเหมือนอย่างที่เราบางคนเข้าใจที่จะไปนั่งสมาธิวิปัสสนา แต่อาจารย์ปวยเป็นคนมีธรรมะในจิตใจ แทนจะโดยธรรมชาติ เรียกว่า ธรรมะแบบธรรมชาติ หรือถ้าจะมีสมาธิวิปัสสนา เขาเรียกว่า วิปัสสนาแบบธรรมชาติ

อาจารย์ปวยได้ศึกษาความรู้เรื่องธรรมะมาก สามารถที่จะอ้างถึงธรรมะข้อต่าง ๆ ได้ แต่ที่ท่านอ่านแล้วเข้าใจและชอบมาก คือผละ ๔ ผละแปลว่ากำลังหรือพลัง ซึ่งทำให้สามารถเกิดมีความจริง ความงาม และความดีได้ ผละ ๔ มี ๔ องค์ประกอบ องค์ประกอบที่ ๑ เรียกว่า ปัญญาพล คือพลังหรือกำลังที่เกิดจากปัญญา จากความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ ความรู้คืออำนาจ ความรู้คือพลัง ฉะนั้น ความสามารถในการคิด ในการทำ ทำให้เกิดพลัง ปัญญาทำให้เกิดพลัง องค์ประกอบที่ ๒ คือ วิริยะพล กำลังที่เกิดขึ้นเพราะความเพียร เพราะความอดุสาหะ วิริยะมานะ บากบั่น อดทน พยายาม ก็ทำให้เกิดพลังขึ้นมา เพราะแค้นมีความสามารถแต่เกียจคร้านก็ยังใช้ไม่ได้ ต้องมีความขยัน อาจารย์ปวยขยันมาก

ทำงานตั้งแต่เข้าจนคำ ไม่เคยบ่น สมัยที่อยู่ธนาคารแห่งประเทศไทย ก็ไปเป็นอาจารย์ เป็นคณบดี คณะเศรษฐศาสตร์ เข้าไปธรรมศาสตร์ย้อนกลับมาธนาคารแห่งประเทศไทย ทำนทำงาน ๒ แห่ง แต่รับเงินเดือนที่เดียว ไม่ยอมรับ ๒ แห่ง องค์กรประกอบที่ ๓ คือ อนุวัชชพล แปลตามตัวว่า ทำสิ่งไม่เป็นโทษ แปลกลับอีกที คือ ทำสิ่งที่บริสุทธิ์ ที่สุจริต ที่เป็นคุณ คนเราถ้าทำอะไรที่บริสุทธิ์จะมีกำลัง จะมีพลัง จะมีความมองอาจฝั่งผาย ตรงกันข้ามถ้าเราทำอะไรไม่ชอบมาพากล เราก็จะไม่ค่อยมีความมองอาจฝั่งผาย คอยระแวงว่าใครจะพูดอะไร กระทบกระเทือนเราจะรู้สึกเดือดร้อนทันที แต่ถ้าเราบริสุทธิ์ สะอาด เราจะรู้สึกว่ามีกำลังมาก คนก็จะเชื่อถือเรา อีกสมัยที่อาจารย์ป่วยทำงานอยู่นั้น คนเก่ง ๆ ดี ๆ มีเหมือนกัน แต่อาจจะมีการจำกัด อาจารย์ป่วยถูกเรียกร้องมาก ถ้ามีโครงการใหญ่ ๆ สำคัญ ๆ ต้องใช้เงินมากจะมีการแต่งตั้งอาจารย์ป่วยเป็นกรรมการหรือประธานกรรมการ เพื่อจะได้กันพวกที่ทำไม่ชอบมาพากล อาจารย์ป่วยเป็นความสะอาดบริสุทธิ์ พอเข้าไปแล้วช่วยกันความสกปรกออกไปได้ มีพลังมากถึงเพียงนั้น และองค์กรประกอบข้อสุดท้ายก็คือสังคม พลังที่เกิดจากการเป็นผู้ให้ เป็นผู้ดูแล เป็นผู้ให้ความเกื้อกูล ให้ความสงเคราะห์ ให้ความเมตตากรุณา ทำให้มีพลังมาก

อาจารย์ป่วยไม่ได้มองเรื่องเพียงแคบ ๆ แคตัวบุคคล แต่มองไกลไปถึงสังคม ว่าถ้าพูดถึงธรรมะทั้ง ๒ ชุดนี้ คนทั่วไปก็จะนึกถึงเรื่องของส่วนบุคคลซึ่งไม่ผิด แต่บุคคลเป็นองค์ประกอบย่อยของสังคม สิ่งที่อาจารย์ป่วยมุ่งหวังคือ สังคมดีขึ้น เจริญขึ้น มีสันติสุขมากขึ้น ท่านจึงพยายามคิดว่า จะต้องนึกธรรมะอะไรที่ทำให้สังคมดีขึ้น จึงเอา ๒ อย่างมาผสมกันและใช้ความคิดหรือสติปัญญา อาจารย์ป่วยบัญญัติออกมา เสมือนเป็นธรรมะแห่งความเจริญของสังคม ๔ ข้อด้วยกัน ข้อแรก คือ เรื่องของสมรรถภาพ สังคมจะเจริญได้ต้องมีสมรรถภาพ ต้องมีฝีมือ ต้องมีความสามารถ ความสามารถมาจากปัญญา ความเพียร ความจริง ต้องค้นพบความจริง ต้องใช้

ปัญญา ต้องใช้ความเพียร จึงจะมีความสามารถที่จะมาช่วยสังคมให้เจริญ

ข้อที่ ๒ คือหลักเสรีภาพ ในสังคมต้องมีความหลากหลาย ธรรมชาติ คือความหลากหลาย ถ้าเหมือนกันหมดไม่ใช่ธรรมชาติ คนมีความแตกต่างกัน คนมีความคิดต่าง ๆ กัน ความชอบต่าง ๆ กัน และถ้าเราทำอะไรได้ดี เราต้องทำอย่างที่เราชอบหรือสนใจหรือถนัด ฉะนั้น โชคดีที่คนคิดไม่เหมือนกัน การคิดไม่เหมือนกันเป็นการสร้างประสิทธิภาพ การคิดไม่เหมือนกัน ชอบต่าง ๆ กัน จึงทำให้เกิดการเปรียบเทียบการแข่งขัน ในทางที่ดีงาม สังคมจึงสมบูรณ์

ข้อที่ ๓ คือ ความยุติธรรม ความถูกต้อง มิเช่นนั้นสังคมจะอยู่ด้วยกันลำบากแม้กระทั่งความยุติธรรมในเชิงที่ว่าคนเราไม่ควรแตกต่างกันมากนัก ในสังคมมีคนรวยมาก จนมาก มีอยู่บ้างถือเป็นธรรมดา แต่อย่าไม่ควรมาก จนเกินไป แต่ที่แน่ ๆ ไม่ควรมีการเบียดเบียน ไม่ควรมีการเอาเปรียบ ไม่ควรมีคนทุจริตที่ได้ประโยชน์ไป เป็นต้น หรือใช้อำนาจทำให้เกิดความไม่ยุติธรรม เราต้องการความยุติธรรม สังคมจึงอยู่ด้วยกันได้ ในประเทศหนึ่งต้องการความยุติธรรมฉันใด ระหว่างประเทศก็ต้องการความยุติธรรมฉันนั้น

ข้อสุดท้าย คือ ความเมตตากรุณา สังคมจะอยู่ด้วยกันได้ทั้งเจริญก้าวหน้าและทั้งมีสันติสุข ต้องมีความเมตตากรุณา เหมือนกับเป็นเครื่องหล่อหลอมสังคมให้อยู่ด้วยกัน ให้เข้าด้วยกันอย่างสนิท มิฉะนั้นจะกลายเป็นต่างคนต่างอยู่ ใครเก่งก็อยู่ส่วนเก่ง ไม่เก่งก็อยู่ส่วนไม่เก่ง ไม่มีความเอื้ออาทรต่อกัน แต่สังคมที่ดีนั้นจะมีความเอื้ออาทรเป็นสิ่งจรรโลงสันติสุขให้เกิดขึ้น

ทั้งหมดนี้กล่าวได้ว่า เป็นหัวใจของความคิดอาจารย์ป๋วย เป็นแก่นความคิดของท่าน ซึ่งเชื่อว่าเป็นแรงผลักดันทั้งการคิดการพูด และการกระทำนโยบายวิธีการต่าง ๆ ที่อาจารย์ป๋วยปฏิบัติก็อยู่ในเรื่องเหล่านี้ทั้งสิ้น คืออยู่ในเรื่องของความเชื่อในคุณค่าของความจริง ความงาม และความดี

อยู่ในเรื่องของความพยายามจะทำให้เกิดปัจจัยที่จะนำไปสู่การมีผลที่กำลังที่เข้มแข็ง เพื่อจรรโลงให้สิ่งที่ดีเกิดขึ้น และอยู่ที่การพยายามให้เกิดองค์ประกอบที่สมบูรณ์ของสังคมในอันที่จะให้สังคมมีคนที่ห้ำหั่นทั้งดีอยู่มาก ๆ ไม่ใช่เก่งอย่างเดียวและไม่ดี หรือดีแต่ไม่เก่ง”

(เรียบเรียงจากคำบรรยายเรื่อง “ท่านผู้ว่าการป่วย : ปุชนิยมบุคคลที่ควรบูชา”
โดย นายไพฑูลย์ วัฒนศิริธรรม ในหลักสูตรภายในของธนาคารแห่งประเทศไทย,
พฤศจิกายน ๒๕๓๘)

